

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.077
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Войнарович Альони Богданівни на дисертацію

Тимошука Василя Євгеновича «Судовий огляд: процесуальне і криміналістичне дослідження», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю «Право»

Оцінка актуальності теми дослідження. Процесуальні дії пізнавальної спрямованості є інструментом, що покликаний забезпечити ефективність судового розгляду кримінального провадження, здатний забезпечити виконання завдань кримінального провадження, сформувавши правовий режим, який сприйматиметься громадськістю як справедливий. Невід'ємний елемент системи цих процесуальних дій становить судовий огляд.

Чинний КПК України унормовує проведення судового огляду, проте у процесі правозастосування виявлено низку недоліків у регламентації цієї процесуальної дії, що потребують належного наукового аналізу та розробки дієвих механізмів усунення. Більшість наукових праць щодо предмету дисертаційної роботи було виконано ще до прийняття КПК України 2012 р. Окрім того, процесуальні та криміналістичні аспекти проведення судового огляду у кримінальному провадженні висвітлені недостатньо повно й докладно. З низки питань вказаної спрямованості немає однакості серед дослідників та єдності в судовій практиці. Саме ці обставини в сукупності визначили актуальність означеної проблематики. Тому обґрунтованість вибору теми дослідження В.Є. Тимошука не викликає сумнівів, а здійснений ним науковий пошук є вчасним та необхідним на сучасному етапі розвитку правової системи України.

Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми забезпечення ефективності норм кримінального процесуального права та практики їх застосування з урахуванням новітніх змін» (номер державної реєстрації 0121U110820). Тему дослідження схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 964).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що в дисертації, на підґрунті опрацювання наукових праць у галузі кримінального процесу, криміналістики, філософії, психології, аналізу норм вітчизняного та зарубіжного кримінального процесуального права, вивчення судової практики, анкетування практичних працівників, поглиблені наукові знання щодо проведення судового огляду у кримінальному провадженні, напрацьовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо удосконалення регламентації цієї процесуальної дії у кримінальному судочинстві України. Автор сформулював низку положень, висновків і пропозицій, важливих у концептуальному значенні та нових для правничої науки, принципів для успішного правозастосування.

Достовірність наукових положень дисертації зумовлена використанням автором як методологічної основи дослідження діалектичного підходу, низки загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Обрані методи дослідження застосовувалися в їх діалектичному взаємозв'язку та взаємозалежності, що забезпечило об'єктивність отриманих результатів. Достовірність отриманих результатів забезпечила й належна теоретична основа дисертації, а також достатня емпірична база дослідження, що охоплює понад 100 кримінальних проваджень, рішення судів першої інстанції, викладені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, рішення Касаційного кримінального суду Верховного Суду, а також результати анкетування, у межах якого опитано 70 суддів місцевих судів, 69 прокурорів та 66 адвокатів. У процесі дослідження опрацьовано достатню кількість наукових, нормативних та емпіричних джерел. Дослідженню проблемних питань притаманний авторський підхід, наведення переконливих аргументів під час обґрунтування власної позиції. Слід відзначити

хороший літературний стиль, легкість подання і сприйняття матеріалу, ілюстрування теоретичних положень прикладами з практики.

Наукова новизна положень дисертації полягає в тому, що робота є першим у вітчизняній правовій науці комплексним дослідженням теоретичних і праксеологічних аспектів судового огляду, в якому з позиції міжгалузевого підходу розглянуті доктринальні та прикладні питання проведення огляду під час розгляду кримінальних проваджень у суді, містить науково обґрунтовану та практично затребувану модель судового огляду у кримінальному судочинстві, що доповнює надбання криміналістики та кримінального процесу.

До найсуттєвіших результатів, що визначають концептуально нові наукові положення й висновки, мають важливе теоретичне і практичне значення та зумовлюють наукову новизну дослідження, належать такі положення:

уперше:

– запропоновано виключити з редакції ч. 1 ст. 361 КПК України положення про те, що огляд на місці проводиться «у виняткових випадках», оскільки вносить невизначеність та неоднозначність у розуміння його завдань. Понад те, воно знаходиться у колізії з приписом цієї ж частини згаданої статті КПК України, відповідно до якої певне місце під час судового розгляду оглядається за необхідності;

– обґрунтовано, що документами, які підлягають судовому огляду, є всі їх види, визначені у ч. 2 ст. 99 КПК України, крім матеріалів звуко- і відеозаписів та додатків до протоколів процесуальних дій, що мають ознаки речових доказів;

– здійснено поділ на види судового огляду за змістом (однорідний і комплексний), за зв'язком з процесом ідентифікації (судовий огляд, під час якого відбувається процес встановлення тотожності об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, та судовий огляд, під час якого не відбувається процес встановлення тотожності об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, а вирішуються діагностичні завдання), за характером одержуваної інформації (судовий огляд, під час якого одержується лише невербальна інформація, та судовий огляд, під час якого одержується як невербальна, так і вербальна інформація), за методом відображення відомостей про факти (судовий

огляд, в якому домінуючим методом є спостереження, та судовий огляд, що ґрунтується на поєднанні методів спостереження та опитування);

– аргументовано доцільність зміни назви ст. 357 КПК України, відобразивши у ній основний спосіб дослідження речових доказів та назвавши її «Огляд речових доказів»;

– внесено пропозицію відобразити у редакції ст. 357 КПК України положення про те, що речові докази можуть бути оглянуті не лише за клопотанням учасників судового провадження, але й за ініціативою суду;

– запропоновано критерії для визначення проведення огляду речових доказів поза приміщенням суду: а) специфіка їх фізичних ознак; б) можливість дотримання у приміщенні суду особливого режиму їх зберігання; в) потенційна небезпека речових доказів для життя і здоров'я суддів, учасників кримінального провадження, працівників апарату та відвідувачів суду;

– обґрунтовано необхідність вилучити з редакції ч. 1 ст. 361 КПК України положення про те, що «огляд на місці не може проводитися під час здійснення провадження судом присяжних»;

– аргументовано доповнити ч. 3 ст. 357 та ч. 2 ст. 358 КПК України вказівкою про можливість постановлення запитань під час огляду речових доказів і документів ще й обвинуваченому та потерпілому;

удосконалено:

– розуміння категорії «огляд на місці», яка є родовою та охоплює судовий огляд місця події, судовий огляд місцевості та судовий огляд житла чи іншого володіння особи;

– теоретичні положення щодо тактичних вимог до проведення судового огляду, до яких віднесено своєчасність; законність; цілеспрямованість, постійний аналіз ходу та результатів судового огляду; плановірність і системність; керівна роль суду у проведенні судового огляду; активність; всебічність, повнота та об'єктивність; застосування науково-технічних засобів;

– наукові уявлення щодо поняття технологічної моделі судового огляду у кримінальному провадженні, якою є система організаційно, інформаційно та

функціонально взаємопов'язаних дій, рішень, що послідовно реалізуються судом та учасниками кримінального провадження впродовж судового огляду;

– зміст оглядової стадії дослідницького етапу судового огляду шляхом доповнення її рішенням головуючого про визначення зони у безпосередній близькості від місця судового огляду для розташування обладнання та устаткування, що використовуватимуть упродовж виконання цієї процесуальної дії, а також зони для тимчасового зберігання вилучених доказів;

дістали подальший розвиток:

– пропозиція про перейменування ст. 358 КПК України «Дослідження документів» на «Огляд та оголошення документів»;

– позиція про фіксацію ходу та результатів судового огляду речових доказів поза межами приміщення суду у протоколі такого огляду;

– позиції дослідників про те, що виконання судового огляду відбувається згідно із загальними тактичними прийомами, виробленими криміналістикою для проведення слідчого огляду;

– зміст елементів психологічного процесу огляду на місці.

У дисертації ґрунтовно розкрито зміст зазначених вище положень.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки дослідження викладені у достатній кількості наукових публікацій. Це 8 наукових статей (з них 5 у фахових виданнях України, 1 у нефаховому виданні України, 2 у наукових виданнях інших держав, зокрема 1 у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу), а також 3 тези доповідей на конференціях.

Апробація результатів дисертації відбулася належним чином, адже основні положення дисертації були оприлюднені та доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях.

Значення праці для науки і практики полягає в тому, що пропозиції здобувача використовуються та мають перспективу подальшого впровадження при вирішенні практичних завдань у нормотворчій діяльності – для

удосконалення КПК України, практичній діяльності суду та учасників судового провадження, освітньому процесі та науковій сфері. Вказана інформація підтверджується актами впровадження, поданих у додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Заслуговує схвалення структура дисертації, в якій у логічній послідовності від загального до окремого, у межах трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, досліджуються визначені у завданнях питання.

Перший розділ дисертації присвячено науковим і правовим основам судового огляду.

У підрозділі 1.1. «*Поняття, завдання та значення судового огляду*» висвітлено позиції правників щодо того, як називати процесуальні дії пізнавальної спрямованості, які проводять під час судового огляду. Дисертант обґрунтовує власне бачення цього питання та називає такі дії слідчо-судовими. У логічній послідовності здобувач аналізує підходи дослідників щодо розуміння завдань огляду речових доказів, огляду документів та огляду на місці, формулюючи свою позицію з цього питання. Виокремлення ознак судового огляду у кримінальному провадженні дало йому можливість запропонувати авторське визначення цієї процесуальної дії. На завершення цього підрозділу, В.Є. Тимошук розкриває значення судового огляду у кримінальному провадженні.

У підрозділі 1.2. «*Види судового огляду*» зазначено, що законодавець виокремлює такі види судового огляду: а) огляд речових доказів (ч. 1 ст. 357 КПК України); б) огляд документів (ч. 1 ст. 358 КПК України); в) огляд на місці (ч. 1 ст. 361 КПК України). Здобувач правильно стверджує, що об'єктами судового огляду можуть бути ті, що визначені у ч. 1 ст. 98 КПК України. Своєю чергою, під час судового засідання можуть бути оглянуті письмові, графічні, фото-, а також електронні документи. Дисертант має рацію, що категорія «огляд на місці» є родовою та включає в себе судовий огляд місця події, судовий огляд місцевості та судовий огляд житла чи іншого володіння особи.

Автор справедливо критикує правову позицію ККС ВС, у якій відсутнє розмежування між місцем вчинення злочину та місцем події.

Насамкінець, здобувач здійснив класифікацію судового огляду ще за одинадцятьма критеріями (за місцем проведення, за суб'єктами, залученими до проведення судового огляду, за можливістю проведення під час провадження в суді першої інстанції з ускладненою процесуальною формою, за етапом кримінального провадження, в якому закріплені правила виконання судового огляду, за способом фіксації ходу та результатів судового огляду, за змістом (однорідний і комплексний), за зв'язком з процесом ідентифікації, за видами одержуваної інформації, за методом відображення відомостей про факти, за обсягом, за послідовністю проведення).

У підрозділі 1.3. «Генезис судового огляду у кримінально-процесуальному законодавстві України» з'ясовано етапи у зародженні та розвитку судового огляду у кримінальному судочинстві України, до яких віднесено: 1) кримінальне судочинство періоду перебування українських земель під владою Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій (кінець XVIII – початок XX ст.); 2) кримінальне судочинство періоду відновлення української державності (1917–1920 рр.) та перебування Східної Галичини у складі Польщі; 3) кримінальне судочинство УСРР (УРСР) радянського періоду; 4) кримінальне судочинство незалежної України.

У другому розділі дисертації розкрито кримінально-процесуальну регламентацію судового огляду.

У підрозділі 2.1. «Порядок проведення судового огляду» критично оцінено законодавчу регламентацію огляду речових доказів, а також правозастосовну практику з цього питання. Так, у главі 28 «Судовий розгляд» КПК України відсутній припис про те, за чією ініціативою відбувається дослідження речових доказів у судовому засіданні – суду чи учасників судового провадження. Тож у цьому питанні наявна прогалина. Своєю чергою, на практиці огляд речових доказів відбувається винятково за клопотанням учасників судового провадження, що, як слушно зазначає, дисертант, є порушенням засад безпосередності дослідження доказів та вільної оцінки доказів. З огляду на це, він справедливо пропонує відобразити у ст. 357 КПК України положення про те,

що речові докази можуть бути оглянуті під час судового розгляду як за ініціативою суду, так і за клопотаннями учасників судового провадження.

Рецензент поділяє позицію здобувача, що, вирішуючи питання про місце проведення судового огляду речових доказів, необхідно зважати на: а) специфіку їх фізичних ознак (велика маса, громіздкість, невіддільність від місця розташування, включення у технологічні процеси тощо); б) можливість дотримання у приміщенні суду особливого режиму їх зберігання; в) потенційну небезпеку речових доказів для життя і здоров'я суддів, учасників кримінального провадження, працівників апарату та відвідувачів суду.

Дисертант має рацію, що огляд документа не зводиться лише до його сприйняття та з'ясування наявності відповідних реквізитів. Суд та учасники судового провадження також аналітично осмислюють відображену у ньому інформацію, що дає можливість виявити, для прикладу, невідповідності виду та назви документа його призначенню, різного роду неузгодженості як у змісті самого документа (послідовність викладу його частин, наявність взаємозв'язку між ними), так і у співвідношенні з іншими уже перевіреними та оціненими доказами (достовірність викладених у ньому відомостей).

На завершення цього підрозділу автор виокремлює процесуальні особливості порядку проведення судового огляду під час кримінального провадження, до яких віднесено: 1) огляд проводиться як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників судового провадження; 2) огляд може бути проведений у будь-який момент з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами; 3) огляд проводить склад суду та учасники судового провадження; 4) за необхідності до огляду можуть бути залучені й учасники кримінального провадження – свідки, спеціалісти, експерти; 5) особи, які беруть участь у проведенні огляду, можуть звертати увагу на ті чи інші, обставини, пов'язані з оглядом; 6) учасникам кримінального провадження можуть бути поставлені запитання, пов'язані з оглядом.

У підрозділі 2.2. «Фіксація ходу та результатів судового огляду» запропоноване авторське визначення фіксації проведення судового огляду, проведено розмежування між категоріями засіб та спосіб фіксації судового

розгляду, докладно проаналізовано протоколювання, фотографування, відеозапис, складання схем, виготовлення копій, зразків речей і документів як способи фіксації огляду на місці та огляду речових доказів.

Доречно прислухатися до пропозиції здобувача доповнити КПК України новою статтею «Стаття 361¹. Протокол огляду місця, речових доказів за їх місцезнаходженням», зміст якої напрацьований автором.

Третій розділ присвячено організаційно-тактичним і психологічним основам проведення судового огляду. Зокрема у ньому, ґрунтуючись на результатах уже проведених досліджень слідчого огляду, здобувач сформулював низку вимог до проведення різновидів судового огляду – вибір найоптимальнішого моменту проведення, законність, цілеспрямованість судового огляду, постійний аналіз його ходу та результатів, планомірність і системність судового огляду, організуюча роль суду у проведенні судового огляду, активність судового огляду, всебічність, повнота та об'єктивність судового огляду, застосування науково-технічних засобів.

У *підрозділі 3.1.* розкрито зміст двох стадій проведення судового огляду – а) до виїзду на місце огляду (кабінетна стадія); б) після прибуття на місце огляду (польова стадія). При цьому автор справедливо зауважує, що виокремлення цих стадій має сенс тоді, коли судовий огляд відбувається поза межами приміщення суду. Дисертант обґрунтовує позицію щодо можливості проведення реконструкції місця судового огляду.

У *підрозділі 3.2.* висвітлено суть і структуру дослідницького та заключного етапів проведення судового огляду.

Так, дослідницький етап проведення судового огляду охоплює три стадії: оглядову, статичну і динамічну, кожна з яких піддана ретельному аналізу.

Поза увагою автора не залишилася й проблематика психології судового огляду.

Здобувач наголошує на тому, що заключний етап проведення судового огляду полягає у складанні вже згадуваних протоколу огляду місця чи протоколу огляду речового доказу за його місцезнаходженням чи їх чорнового варіанту, а також додатків до нього – схем, копій чи зразків речей і документів. Також

здійснюють упакування вилучених об'єктів з їх переліком у протоколі огляду місця. До змісту цієї стадії входить й вжиття заходів з приводу заяв і зауважень, що надійшли від учасників судового огляду.

На завершення кожного розділу у дисертації сформульовані обґрунтовані та лаконічні висновки. Заслуговують схвалення й узагальнені висновки, які є логічним підсумком проведеного дослідження.

Інформативними є подані додатки до дисертації, які містять узагальнені дані проведеного анкетування респондентів, пропозиції щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства, методичні рекомендації з тактики судового огляду у кримінальному провадженні, відомості про акти впровадження.

Рецензована робота є **завершеною**. Її вивчення дає можливість зробити висновок про належний рівень проведеного дослідження, за результатами якого сформовані теоретичні положення, пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального права України у частині виконання судового огляду, криміналістичні рекомендації у цій царині. **Оформлення** дисертації відповідає встановленим вимогам.

Водночас, вивчення змісту дисертації дало можливість виявити деякі положення, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту. Зокрема:

1. положення № 2 рубрики «удосконалено» наукової новизни має неконкретизований зміст (с. 10). З нього не зрозуміло, про які саме пропозиції йдеться;
2. у позиції дисертанта наявна суперечність. Так, на с. 34 роботи автор піддає сумніву здійснення відновлювального (реституційного) огляду в умовах судового розгляду, тоді як, характеризуючи підготовчий етап проведення цієї процесуальної дії, обґрунтовує можливість виконання реконструкції місця судового огляду (с. 134);
3. здобувачеві необхідно пояснити, чи «керівна роль суду у проведенні судового огляду» (с. 10) та «організуюча роль суду у проведенні судового

огляду» (с. 125-126) є тотожними чи різними тактичними вимогами здійснення судового огляду.

Утім вищепераховані дискусійні положення підкреслюють актуальність дослідженої проблематики та не впливають на позитивне враження від рецензованої наукової праці.

Висновок. Дисертація Тимошука Василя Євгеновича «Судовий огляд: процесуальне і криміналістичне дослідження», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю «Право», виконана на високому теоретичному рівні, матеріал у ній викладено в логічній послідовності, усі висновки отримали необхідну і достатню аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом робота є самостійною, завершеною науковою працею, яка пройшла належну апробацію, а її оформлення узгоджується зі встановленими вимогами. Дисертація відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю «Право».

Рецензент:

**доцент кафедри кримінального
процесу і криміналістики
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент**

Войнарович А.Б.